EEN MINAHASSISCH VERHAAL MET
AANTEEKENINGEN.

DOOR

JAN TEN HOVE.

Aäsarēn wia si Mamontororing.

Apa kine si tua wēwene ēsa. Iaai maringat si koōko tina. Ēsa uman sia, taän sēla. Mange matēduai si koōko itu; un ēsa uman taan sēla. Itu sia ipapatēkurna, si koōko itii. Mange mapepei un atēdu itii wo ēlēkēn ni tua wēwene itii, si sisi tanu ān kasēla ne sangkawor. Un katēdu naēndo ni sisi itii pinepe, sia tontonēnai ni tua wēwene itii. Tare tontonēnai si sisi itii, sia weanna un tongkoēn padua un popokal un waas; minasuasualakoko. Un kadua naēndo sia timongkomo un sana popokal. Un katēdu naēndo sia timongkomo u makadua un popokal. Kaāpat naēndo makaāpat; un kadina naēndo makawadu un popokal.

Masēla masēla si koōko itii, takad sia matongkomo susud un woōdo sanawantang un tandei tinipu.

Ure nu ure daimo makarēsēn maringat si koōko itii si tua wēwene, makakoōko ni sia. Itu sia ipakatauna si aka un wanua ne Pudisan wo si koōko iwēena si aka un wanua itū, kuanna: „daimo awēs „patongkoēn ni koōko itii un waja un tandei wo un wene, kaēlē- „kanku witun sanataun!“

Masēla masēla si koōko itii, takad, sa sia kumelang aki dawan- nan, jo ēwaēwannamokan u dawanan.

Sa sia makelakelang aki dawanen wo nēnāan dondei, sope kaāpa padēwakan dumangkoi, itu tongkoēnna karia ne tow wo un waja un witu. Si koōkomo itii si minaidan se minaopo aki Pudisan, takad sera makalantaka, makawēngkow wo makakowit wo andai si mināāsa pāiwaāwan ne mawole mēna dondei, tongkoēnna karia u dondei wo itaina aki Pudisan wo papurutēn ne tow.

Duas rimae se Pudisan witun toro niitu, nu sa sera maseke, jo si koōkomokan itii si ipakipasarunera. Dai si ēsa wo makaendo si koōko salangkēw itii (si koōko itii pakuannera koōko salangkēw), takad se Pudisan ipaindeindemokan ne dimipud.

Maupimo si kolano ne Sangi, nu masuaio ni koōko itii se towna mawolewole. Itu sera kumisi un wanut wo un waruk sanadondei; itu tutungannera wo isondeinera ai mimange ilēlēlai mēna Pudisan. Paendonnera itu tongkoēn ni koōko ne Pudisan. Tumawiai tuūna un Pudisan u dondei itii, itu tongkoēn ni koōko Salangkēw. Un katēdu naēndo si koōko itii timongko u dondei, naän un api, ēlē- kēnnera si koōko itu matēkutēkurokan timontono un tētelew. Un kasiow naēndo sia mate si koōko itii. Mateange si koōko itii. sia mapaipei kuanna: „iaai aku jo idēwēng mēnam Pola, un wanua

Verhaal van Mamontororing.

Er was eens een oude vrouw. Deze onderhield een kip. 't Was er maar één, maar groot. De kip ging leggen; een ei slechts, maar groot. Als het ei doorbrak, zag de oude vrouw, dat het kuiken de grootte van een korhoen had. Den derden dag, dat het kuiken doorgebroken was, liet de oude vrouw het neer. Als ze 't neerliet, gaf ze het kuiken een half maaltje rijst om te pikken; het heeft het heelemaal opgegeten.

Den tweeden dag heeft het een heel maatje gegeten. Den derden dag heeft het twee maatjes gepikt. Den vierden dag vier en den vijfden dag acht.

Al grooter en grooter werd de kip, totdat zij elken dag een schepel gepelde maïs opat.

Op den duur kon de oude vrouw, de eigenares van de kip, het niet meer volhouden, het beest te onderhouden. Daarom stelde ze den landheer van Pudisan er mede in kennis en de kip gaf ze hem, zeggend: „al de rijst en mais, die ik in een heel jaar verkrijg, is niet genoeg bikkens voor de kip.”

Al grooter en grooter werd de kip, zoodat wanneer zij aan 't strand liep, dan nam ze 't heele strand in. Als zij aan 't strand heen en weêr liep en er gingen prauwtjes, schuiten of schoeners voorbij, dan vrat ze die op met het volk en alles wat er in was. Die kip is het, die de voorouders te Pudisan heeft rijk gemaakt, zoodat ze donderbussen, spiesen en zwaarden erlangden, want allerlei dingen, door de roeiers in prauwen vertransporteerd, werden met de prauw opgevreten en uitgeworpen te Pudisan, opgeraapt wordende door de menschen.

Heel rustig hadden het de Pudisanners te dier tijde, want als ze oorloogden, was het slechts de kip, die ze lieten tegenweren. Niemand, die het tegen de Salangkëwkip kon uithouden, (die kip noemden ze Salangkëwkip) zoodat de Pudisanners door de omwoners gevreesd werden.

Toen werd de vorst van Sangi woedend, want de kip at al maar zijn roeivolk op. Daarom plozen ze werk en tonder, een prauw vol; dat staken ze aan en stootten het af en 't is gegaan in de richting van Pudisan. Ze veronderstelden, dat de kip der Pudisanners het zou oppikken. Inderdaad naderde de prauw dan ook Pudisan en werd door de Salangkëwkip opgepikt. Den derden dag, nadat de kip de prauw (waar vuur in was) had opgepikt, zagen ze, dat de kip triestig was met neerhangende vleugels. Den negenden dag ging ze

„ěsa rempe u dawanan.“ Itu tuüna sia ange iděwěngera aki naituduna.

Kaikompoange un witu diněwěngan si koöko itii towan un akěl puti. Mange musuai un akěl itii, jo ange welwelěn, pokolěn wo paketan ni Tawaluian. Rimae un katiis un pusu paketan ni Tawaluian itii. Itu sinamadna un wanga puti sanarondoran, jo maänpe tanu ni itu, mapuding uman un samad itii, takad itu sumüwu; makad aki těmpok sapu saputěnokan un sěwu. Sa wo ruměgěsai, jo un sěwu itii masěndow matumpa aki laul tatatanu an doto. Katoroanai ne Tarinate mamongkor un sěwu itii; itu wouěnnera mawou leos, sidaěnnera něnaän lěpěn. Kuannera: „o, něnaän akěl paketan wia lělěd wiaäi, kěnu „un sěwu niitu, mai, itu mange pangělěkěnta!“ Kaělěkěnnera ange itu, papěperasěnnera, taän susud nera daokěnlako ne minaopo, sera pateěnneralako. Tumaitaintukan dakědo se pinate ne minaopo aki itu. Itu se tudau itii mawuri, mange makatau si kolano, nu sera minaělěk un ketan rimae un katiis wo rimae un kaleos u lěpěn, taän dakědo se pinate ne makaketan ni-itu wia ni sera. Itu wo si kolano ne Loloda rumansak se towna, taintu un kadakěd wo ipakiaina matokol wo se Pudisan. Un paěndonnera sa se Pudisan tumeitei, un ketan itii seramokan.

Mawiaai aki Pola, něnaän un ketan itii se Loloda wo sera mauditān, matětudaän mawěwiraän mawěwewan se wia un tana; taintukan se aki atas, masěsurukan, makekaātan witun samad un ketan itii.

Minaureure rimae un seke ne Pudisan wo ne Loloda, daipe madai. Witun toro niitu, karaerae un seke, ilawido si Mamontororing, rinte ni Maněmběr wo ni Saloring. Ēlěkěn ne Pudisan si rinte itii tuama wangun wo toro tumow siga, itu sia rěwěkannera. Sělanokanlako mange lumitowai si Mamontororing itii, sia ipawaāwamo ne itona ipawadi wia un palěleongan. Katare sia maāwa un rondorna un punti pěspěsan un dede; un sanapalaāpa uman u minadongka. Tumaitaintukan un punti sanarondoran itii pěspěsan un dede ikatotolokanange. Kuannera „a, toromo! sigamo! si Mamontororing toromo „isaru si Kawalanwatudanei“. Itu sia kumelang si Mamontororing mange manglek kaju sěla siwon dondei sakeianna sumungkud si Kawalanwatudanei. Makaělěkange sia, itu ajaänna kinakoökoan ni tanu an dede.

Sa itu kine siwonna dondei un kaju itii, jo tanu un karěpět ni tanu an dede. Ange wantiěnnā itu wo itu idianna sanaěndo. Un katědu naěndo itu kětorěnnā wo wokwokan, kinakoökoan ni kawok. Maän itu apa ikorkor měna lalēm un tana, toro uman angen ni

dood, de kip. Als ze doodging, de kip, liet ze droomen, zeggend: „wat mij aangaat, ik moet begraven worden te Pola, een dorp dicht bij 't strand.” Ze is dan ook inderdaad begraven waar ze 't besteld had.

Onverwachts schoot op het graf der kip een witte palmboom op. Als de palmboom bloemstengelde, werd hij geklopt, gesneden en getapt door Tawaluian. Heel veel was 't drupsel van den bloemstengel, die door Tawaluian getapt werd. Daarom heeft hij een wijnvat van een heele wangapalm aangewend, maar al was dit zoo, toch werd het vat vol tot het schuimde, zoo zelfs, dat het tot aan den top opblaasde. Als de wind dan ook opstak, dan vloog het schuim weg en stortte in zee in den vorm van een mand. Nu trof het, dat de Ternatanen het schuim opvischten; ze roken er aan, 't rook lekker, ze likten er aan, 't was palmwijn. Ze zeiden: „o, er is een „getapt wordende palm hier in de buurt, hier is de schuim er van, „kom laten wij hem zoeken!” Als ze hem gevonden hadden, taptten ze tersluiks, maar telkens wanneer ze door de voorouders gesnapt werden, werden er van gedood. Op deze manier zijn er vele door onze voorouders aldaar gedood. Daarom gingen de overgeblevenen terug, om den vorst kennis te geven, dat ze een tapperij hadden gezien met veel drupsel en veel goede sagoweer, maar dat er velen gedood waren van hen door de tapperijeigenaars. Daarom verzamelde de vorst van Loloda zijn volk heel veel in getal en zond ze heen, om met de Pudisanners te oorlogten. Ze veronderstelden, dat als de Pudisanners vluchtten, de tapperij van hen zou zijn.

Als de Lolodaers te Pola, waar de tapperij was, aangekomen waren, trok men van leer; die op den grond waren staken, sloegen en beukten mekaar; die boven waren duwden en trokken aan het vat van de tapperij.

't Was lange tijd, dat de oorlog tusschen Pudisanners en Lolodaërs niet ophield. In dien tijd, op 't felste van den oorlog, werd geboren Mamontororing, zoon van Manëmbër en Saloring. Toen de Pudisanners zagen, dat het knaapje mooi was en sterk zou opgroeien, deden ze hun best er mée. Om kort te gaan, toen Mamontororing tot jongen opgroeide, werd hij door zijne ooms gebracht, om naar de speelplaats geleid te worden. Ten eerste probeerde hij een pisangstam door te slaan met een balein; een blad slechts scheurde er af. Zoo ook sloeg hij een staande pisangboom met een balein en deze tuimelde weg. Toen sprak men: „a, dat kan, dat is sterk, Mamontororing kan tot postuur van Kawalanwatudanei dienen!”

Daarom ging Mamontororing heen om een groote boom te zoeken,

kawok. Itu wo maän kine si Kowalanwatudanei mange mëna lalëm un tana, toro uman angen ni Mamontoring.

Un kauwadu naëndo itu minasiwomo u dondei itii. Wo sia mendo si papësapësäänën (tanu un wai); tanu kine un karëpët ni tanu un wai sa tumongkor taintu un un karëpët u dondei itii sa keongëna.

Un kasiow naëndo itu keongëna u dondei itii itumpa u dawan. Sëlanokanlako sia sumakemo witun dondei karia ne kariana uwadu, mawole u dondei rumuru u dawan sumungkud si Kawalanwatudanei. Katare sia masungkud si Kaësään (si ësa) wo sia diwagan ni Mamontoring kuanna: „tow wisa ko?“ Kua ni Kaësään: „aku jo pëpuuna ni Kawalanwatudanei. Ita sia pateëna wo pekangëna un udu inendoanna un utëk. Wo sia kumelang wo sumungkud se kaduaän, diwaganna kuanna: „tow wisa kamu?“

Kuannera: „pëpuuna ni Kawalanwatudanei.“ Itu sera pateëna. Un daanera angeikisuna u dondei. Wo sia masungkud se katëduan, diwaganna kuanna: „tow wisa kamu?“ Kuannera: „kami jo pëpuuna ni Kawalanwatudanei!“ Sera pateën ni Mamontoring, endoanna an tëtudu minangeirapitna un utëk ni kaësään. Wo sia masungkud se kaëpatan, pinatena kasiinalako sera wo ikisuna u dondei un daanera. Masungkud sia wo se kadimaän wo diwaganna kuanna: „tow wisa kamu?“ Kuannera: „kami jo pëpuuna ni Kawalanwatudanei.“

Kuan ni Mamontoring: „Wisamo sia?“ Kuannera: „aki muri sia.“ Wo sera pateëna, inendoannalako um bërën, minangeirapitna un utëk wo an tëtudu. Mange kasiina sia wo masungkud se kaënëman. Sera pateëna wo ikisuna u dondei un daanera. Masungkud kasiina sia wo se kapituan wo sera pateëna inendoanna um buuk, angeirapitna un utëk an tëtudu wo am bërën. Masungkudo sia wo se kauwaduan wo diwaganna kuanna: „tow wisa kamu?“ Kuannera: „kami jo pëpuuna ni Kawalanwatudanei. Kuan ni Mamontoring: „wisamo sia?“ Kuannera: „iaaimo sia, sa ko mëlëkolako u dondei „tanu an awuawunan, dondei tunau, siow sësengkotan, niitumo u „dondoi ni Kawalanwatudanei.“ Wo sera pateëna endoanna un daa minangeikisuna u dondei. Witu sia molemo wo masungkud wo si Kawalanwatudanei aki ruru u dawan, rempe um banuo Pola, dinëwëngan si koöko wo towan un akël puti kinawadian. Kuan ni Mamontoring: „mapakura ko?“ Kuan ni Kawalanwatudanei: „aku jo manunduai wia se towku, nu dakëdo se minate.“ Kuan ni Mamontoring: „maän ko manunduai wia se towmu, taän kita jo tumëngape nu kita jo masambeano.“ Itu sera mento wo tumënga.

er een prauw van te maken, er in te gaan om Kowalanwatudanei te ontmoeten. Als hij hem gevonden had bekapte hij hem na den vogel van de baleinslang er over gehoord te hebben.

In dat geval een prauw van dien boom gemaakt zou zoo snel zijn als de snelheid van de baleinslang is. Als hij hem omgekapt had, liet hij hem een dag daar. Den derden dag hakte hij hem door maakte het hol er in, na hem bewaarzegd te hebben met de muis. Want wat er ook in diepte van den grond vergraven wordt, de muis kan het er uithalen. Daarom al ging Kawalanwatudanei in de diepte der aarde, toch zou hij er uit kunnen gehaald worden door Mamontororing.

Den achtsten dag heeft hij de prauw afgewerkt. En hij nam de stokslang (gelijk de stok); zoo snel als de stokslang als ze neerstort zoo snel zou de prauw zijn als ze getrokken werd.

Den negenden dag liep de prauw van stapel en werd neergeduwd naar 't strand. In 't kort hij ging de prauw bestijgen met zijn achttal roeienden en voer langs het strand om Kawalanwatudanei te ontmoeten. Ten eerste ontmoette hij de eenheid (de eene) en deze werd door Mamontororing gevraagd: „wie ben jij?“ En de eenheid antwoordde: „ik, ik ben voorganger van Kawalanwatudanei.“ Toen doodde hij hem, sloeg hem 't hoofd af en heeft de hersens er aan ontnomen. En hij ging verder en ontmoette de tweeheid en vroeg hem, zeggend: „Wie zijn julie?“

Ze zeiden: „voorgangers van „Kawalanwatudanei.“ Ze werden gedood door hem. Met hun bloed bestreek hij de prauw. En hij kwam de drieheid tegen en vroeg hun, zeggend: „wie zijn jullie?“ Zij zeiden: „wij zijn voorgangers van Kawalanwatudanei.“ Ze werden door Mamontororing gedood, hij ontnam hun den wijsvinger en heeft ze gevoegd bij de hersens van de eenheid. En hij ontmoette de vierheid, hij heeft ze eveneens gedood en bestreek de prauw met hun bloed. Hij ontmoette de vijfheid en vroeg hen, zeggend: „wie zijn jullie?“ Zij zeiden: „wij, wij zijn voorgangers van Kawalanwatudanu.“ Mamontororing vroeg: „Waar is hij dan?“ zij zeiden: „hij is achter.“ En zij werden door hem gedood en hij heeft hunne oogen genomen en gevoegd bij de hersens en de wijsvingers. Andermaal ging hij en ontmoette de zesheid. Ze werden door hem gedood en met hun bloed de prauw bestreken. Hij ontmoette nu weer de zevenheid en zij werden gedood en hun 't haar ontnomen hebbende, heeft hij dat gevoegd bij de hersens en de wijsvingers en de oogen. Nu ontmoette hij de achtheid en hij vroeg hun, zeggend: „wie zijn

Kuan ni Mamontororing: „Sambe, weanai tēnga aku!“ Wo sia weanai un apu um bēwadi, um bua wo un tawaku karēngan. Itu kaaman si Kawalanwatudanei makiweē tēnga wia si Mamontororing, kuanna: „sambe, weanai tēnga kauman aku!“ Wo sia wean ni Mamontororing tēnga. Katare iweēna jo un utēk (apu kine itu) sinuitna umanlako un kowit. Wo sia weanna um bērēn (wua kine itu) wo sia weanna un tētudu (wēwadi kine itu). Maka-tēngaānge si Kawalanwatudanei wo sia makiweē towaku kuanna: „sambe, weanai towaku aku!“ Wo sia weanai ni Mamontororing um buūik minangeiwūtudnalako witum bērēnna un tinendungan, taān kuanna: „sambe, ko jo dumēngkeai wo itu leos iajoku ni ko!“ Kaidengkeai ni Kawalanwatudanei itii sia rukiēnna un tinendungan witum bērēn, nu niitu uman un toro pateanna ni sia. Kailoōngnalako wo sia ikanawu witun tasik. Dai kampe minasawut un tinendunganna witum bērēn ni Kawalanwatudanei wo itu igoōgona. U rērengē un tinendungan itii minagoōgo simendow siē. Mateange si Kawalanwatudanei wo sera pateēn ne uwadu karia ni Mamontororing, se tow ni Kawalanwatudanei. Itu wo itokollako ni Mamontororing u dondei ni Kawalanwatudanei itii, minange ikasampel witun kata-gasan. Ure nu ure itu tinowano an dukud wo an kaju.

Minasēla minasēla minaendo punten Lembe.

jullie?" Zij zeiden: "wij zijn voorgangers van Kawalanwatudanei."

Mamontororing zeide: "waar is hij toch?" zij zeiden: "wat hem *aa*angaat, als je een prauw ziet als een rookkolom, een prauw van *gedegen* goud met negen masten, dat is de prauw van Kawalanwatudanei". En zij werden door hem gedood en hij nam hun 't bloed en heeft daarmee de prauw bestreken. Als hij nu doorroeide ontmoette hij Kawalanwatudanei aan den kant van 't strand dicht bij het dorp Pola de begraafplaats der kip en waar de witte palm oorzaak des oorlogs, op schoot. Mamontororing sprak: "wat voer je uit?" Kawalanwatudanei antwoordde: "ik, ik volg mijn volk, want veel zijn er dood." Mamontororing sprak: "al volg je jouw volk, maar wij gaan eerst pinang kauwen; wij zijn immers bevriend?" Daarop hielden zij stil en kauwden betel. Mamontororing sprak: "vriend geef me eens pinang!" En hij gaf hem heusche kalk, sirih, pinang en tabak. Daarentegen vroeg Kawalanwatudanei toen pinang aan Mamontororing zeggende: "vriend geef mij ook eens pinang!" En hem werd door Mamontororing pinang gegeven. Ten eerste gaf hij hersens aan (kalk naar het heette) die hij met het zwaard er uitgemorrelt had. En hij gaf hem oogen (pinang naar het heette) en hij gaf hem aan een wijsvinger (sirih naar het heette). Nadat Wawalanwatudanei pinang gegeten had, vroeg hij tabak, zeggende: "vriend, geef mij eens tabak!" En hem werd door Mamontororing haar aangegeven, zamen geknoopt aan de lemmer van zijn speer zeggende: "vriend, buig je eens wat over dan kan ik 't je beter overreiken!"

Terwijl Kawalanwatudanei voorover boog stak hij hem met de speer in 't oog want daarin was hij alleen te dooden. Hij viel achterover en stortte in zee. Hij had de speer nog niet uit het oog getrokken of hij schudde ze heen en weer. De belletjes van de speer zijn zich gaan bewegen en weggevlogen als spreuwen. Nadat Kawalanwatudanei dood was, werden zijne menschen door Mamontororings gezellen gedood. Toen stootte Mamontororing de prauw van Kawalanwatudanei weg en deze is gestrand op een zandplaat. Langzamerhand is ze begroeid met gras en hout. 't Werd al grooter en en grooter en 't is het eiland Lembe geworden.

AANTEEKENINGEN.

1. Dit Minahassisch verhaal is, voor zoover ik weet, nog niet gepubliceerd. Over de taal behoef ik niet veel te zeggen, temeer daar er later wel gelegenheid zal zijn om de Tonseasche taal te behandelen. Alleen wilde ik opmerken, wat uit mijne vertaling blijkt, hoe de inlander van zijn gerundief overgaat in 't perfectum. Bijv. het kuiken neergelaten gaat worden en het gaat gegeven worden een maatje rijst; het heeft het opgegeten. Of wel: dat gaat door hen aangestoken worden en gaat weggeduwd worden; 't is gericht naar Pudisan. En zoo telkens.
2. Het verhaal is ongetwijfeld mythisch, de rekening van de rijst en van Kawalanwatudanei's voorgangers wijst er op. De Minahassische priesters wisten blijkbaar heel goed van dagen, maanden en jaren en hoe men maanjaren in overeenstemming bracht met zonnejaren. 't Is alleen te bejammeren dat men zoo moeielijk achter hun tropische bedoelingen komt. Zoo bijv. noemden ze een dag = een spanne (verg. Math. 6 : 27) en een maand = een vadem. De maatjes rijst hebben dusdanige bedoeling.
3. Salangkëw is volgens een priester = nacht. Vermoedelijk is er een sterrebeeld mee bedoeld en wel een sterrebeeld dat de nacht d. i. de regentijd aanwijst, vermoedelijk de zwaan die trouwens bij Ptolomeus ook de vogel of de kip heet. De eerste kip waarvan de Salangkëw een kuiken was, zal dan de Arend geweest zijn. Salangkëw is van een wortel die dekken beduidt en van den Salangkëw wordt in andere verhalen dan ook gezegd dat hij de aarde dekt.
4. Pudisan beduidt draaikolk en heette te liggen ten oosten van Likupang. Daar vestigden zich de Tonseasers als ze van de plaats huns oorsprong bij Tondano verhuisden.
5. Tawaluian = de telkens veranderende. Aangezien hij de witte sagoweerboom heeft en het sterrebeeld Perseus veel van een palmboom heeft waarbij staat de ster Algol, die telkens veranderende, ligt het vermoeden voor de hand dat deze laatste Tawaluian heette.
6. Pola = suikerriet.

7. De Loloda's wonen op Halmaheira en de Sangirezen zijn bekend. Natuurlijk zijn de hierbedoelden niet die volksstammen, maar aan den hemel te zoeken.
8. Het woord strand beduidt: horizon zooals het woord tasik of laul = hemel.
9. Het groote sagoweervat zullen we de twee voornaamste sterren van de Centauren zijn. Ze heeten in 't Sangireesch de Waterbambu.
10. Kawalanwatudanei = die eelt heeft als kwarts en er kan geen ander individu bedoeld zijn dan de Krokodil die vaak dik begroeid is met koraal. De krokodil heet alleen kwetsbaar te zijn aan 't oog en de krokodil is ook een sterrebeeld, ik weet echter niet welk.
11. De slangen, die in 't verhaal voorkomen, zijn: tanu an dede = als een balein = zwarte slang en papësapësäänën = op twee schouders gedragen wordende, ook tanu an wai = gelijk een stuk van een sagopalmbast (waarmede men vroeger toen men nog geen patjols had de grond omspitte).
12. Maněmbër = voortschieten als van een slang. Vandaar dat men vallende sterren noemt maněmbër = die gewoonlijk voortschieten. Saloring weet ik niet te vertalen.
13. Mamontororing ook wel eens Montororing beteekent vermoedelijk de fuik af gaan snijden, maar zeker is deze vertaling niet.
14. De melkweg heet in de Minahassische talen Winolean ni Mararai dat is zog (van een schip of prauw) van Mararai. Mararai is de god van het sagokloppen en wordt nog al eens bij 't sagoweertappen en sagobewerken aangeroepen. In den regel wordt er dan bij gelachen nademaal het mannelijk zaad vergeleken wordt bij 't lekende vocht en de opgeloste sago.